

И ОТНОВО: ЗА СКРОМНО УЧАСТИЕ – ЩЕДРИ ПОЧЕСТИ, ЗА ИЗКЛЮЧИТЕЛЕН ПРИНОС – ПАК ПРЕНЕБРЕЖЕНИЕ... (2)

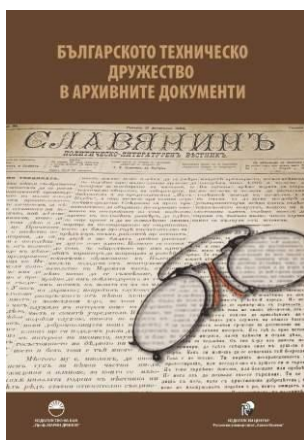
Защо акад. Васил Сгурев се съмнява в спомените на Константин Божков

В Предисловието си към новоиздадената академична книга за историята на Българското техническо дружество в Русе 1885 г. (БТД) акад. В. Сгурев, който без да има поне що-годе обща представа за мемоарното наследство на К. Божков, както и без да е направил каквото и да е **собствено** изследване на неговите мемоари, полага твърде прозрачни усилия да внуши на читателите две неща:

- колко несигурни били спомените на К. Божков като източник за историята на БТД;
- колко непочтен автор е Иван Алексиев, който, като че ли, укрива един черен дневник на К. Божков.

И двете инсинуации преследват целта: да се докаже или поне да се внуши, че флотският инженер-механик Павел Кузмински не е най-активната фигура в историята на БТД. Това внушение е крайно необходимо за дългогодишната пропагандна политика в рамките на ФНТС, защото въз основа на спомените на К. Божков и други аргументи, описани в монографията ми „Храм на знания технически”, обосновавам, че **именно той, видният руски учен и изобретател П. Кузмински, е съзателят на БТД и няма място за сравнение на приноса му ЗА БТД и България с този на кап. С. Ванков.**

Какви са конкретните текстове на акад. В. Сгурев?

<http://www.baspress.com/book.php?l=b&id=1171>

Първо. „**Достоверността** на тези спомени (К. Божков, 1933 г., И.А.) **не може да бъде висока**, ако те са писани „по памет” от човек на около

75-годишна възраст, както е случаят с публикация [7]. **Ако обаче** сведенията в тези спомени са взети от дневник, записите в който са правени по времето на събитията, то тяхната достоверност може и следва силно да нарасне” (подч., И.А.) [1, с. 8]. Въз основа на това удивително извороведско разсъждение доверчивият читател би трябвало да приеме, че липсва ли такъв дневник, историографията би трябвало да загърби спомените на К. Божков, **особено следното му твърдение, което никак не се прави на акад. В. Сгурев** и то трябва да бъде обезценено: „От горното (организационна дейност на Каюткомпанията и подготовка за основаването на БТД, И.А.) се вижда, че **всичко това се върши от изпитания и известен член на Руското техническо общество в С. Петербург, инженер-механик Кузмински [...]. За случая (основаването на БТД, И.А.) беше съставен и напечатан един проекто-устав, съставен от капитан Кузмински**” (подч., И.А.) [2, с. 144]. Тъкмо това твърдение на **прекия участник** в събитията от 1885 г. е **изключително неприятно на акад. В. Сгурев** и той се захваща, без да познава морската историография и без собствено задълбочено проучване на биографията на К. Божков, да атакува достоверността на спомена му с единствената **теоретична възможност** – възрастта на мемоариста.

Формално погледнато, една от причините за несигурността на мемоарите като исторически източник наистина е възрастта. Но в архивните документи също има какви ли не грешки и неточности, да не говорим за многобройни известни случаи на фалшификати. Поради това **професионалната добросъвестност задължава всеки историк да бъде критичен към всеки използван източник, включително и към фетишизираните от мнозина историци архивни документи!** Какво е обаче мемоарното наследство от К. Божков? Представям го съвсем накратко въз основа на проучванията на неговата биография, които правя и публикувам от 1980 г. досега. По този повод се виждам принуден да призная, че, за мой срам, не ми е известна нито една, поне популярна, статия на акад. В. Сгурев за живота и делото на изтъкнатия флотски деец. Както се казва, не е запознат професионално с темата, но има мнение по нея ...

Освен известните „Бележки и спомени по Морската ни част”, публикувани през 1933 [2] и 1934 г. [3], **до наши дни са достигнали:**

- Личен дневник (с черни корици), август 1876 - март 1930 г., съхраняван преди години от дъщеря му Зорка Илиева от София [4, с. 296, т. 25];

- Личен дневник от обучението му в Санкт Петербург (**също с черни корици**), 1 юли 1879 - 12 декември 1881 г., съхранява се във ВММ-Варна [4, с. 297, т. 38];

- Личен дневник (с червени корици), воден 20-те–30-те години на ХХ в., съхранява се във ВММ-Варна [4, с. 306, т. 114]. Има кратък запис за БТД, но тези сведения са публикувани в спомените му от 1933 г. [2, с. 143-144] и по тази причина през 2006 г. сметнах за безсмислено и некоректно да правя препратка към този източник само заради едното самоцелно ползване на архивен документ;

- ръкопис „Капитан Петко войвода Киряков”, 78 с., съдържа лични спомени на К. Божков от познанството му с именития хайдутин през периода 1898-1900 г., съхранява се в наследниците на К. Божков;

- ръкопис „Яко” със спомени на К. Божков за създаването на флотската музика, съхранява се в архива му във ВММ-Варна;

- статии с негови спомени за службата му във флота и за капитан Петко Киряков, публикувани през 30-те години на ХХ в. От личните ми издирвания на публикации на К. Божков от 1883 до смъртта му през 1942 г., както и от спомени на дъщеря му Зорка Илиева ми е известно, че той, освен името си, **използва и псевдонимите Господев, Г-в, Б-в, К. Б-в, Б. и Дядо Божко, а има и анонимни негови публикации.**

Всеки, който е проучвал **лично** архива на К. Божков, съхранен във ВММ, изследвал е биографията му и познава поне що-годе морската историография на България за периода 1878–1900 г., знае, че той е имал изключително чувство за историчност. Спомените му за капитан Петко войвода, които са завършени дори няколко години след ръкописа на морските му спомени, сиреч когато е бил вече на възраст над 80 г., са с доказана и потвърждавана в наши дни точност както от специалист археолог (К. Божков пръв точно описва, в коя крепост е бил затворен капитан Петко войвода през 1892 г.), така и от публикувана архивна документация, а немалка част от известния телевизионен сериал със сценарист Н. Хайтов е заснета по спомените на К. Божков.

Както във всеки мемоарен източник, в морските му спомени се срещат някои грешки и неточности, които се дължат най-вече на незадоволителното качество на печатарския набор през първата половина

на миналия век. Като цяло обаче точността на описаните в тях събития е доказвана многократно. Например известният морски историк д-р Атанас Панайотов, който за разлика от акад. В. Сгурев, е изследвал морските публикации във „Военноисторически сборник“, изтъква в монографията си, че „Бележки и спомени по Морската ни част“ са: „солиден мемоарен труд“, „ценен исторически документ“, „актуалният поглед към българското морячество“ [5, с. 154-157]. Нещо повече, **архивни документи**, публикувани в новоиздадената академична книга „Българското техническо дружество в архивните документи“ (за краткост – СборникБТД), **отново потвърждават достоверността на неговите морски мемоари** [6]. Причината очевидно е не само добрата му памет на 75 г., но и това, че той е разполагал с документация от времето на събитията, когато е писал спомените си. Друг е въпросът, че през годините по обясними причини архивът му се е разпилял и е запазена малка част от него.

И нещо куриозно, което публикувах още през 2006 г., сиреч когато все още бях на 63 г., а не като К. Божков на 78 г. Тогава съобщих, че рецензентът на първата ми статия за К. Божков, известният в миналото морски историк Иван Казаков, написа обширна рецензия **против** К. Божков, като едно от най-съществените му възражения беше следното: „като признава, че „Божков е русофил“, той (И. К.) настоява в бъдеще да имам предвид, че „твърде уязвимо полемизира с руските морски офицери-политемигранти (народници), които служат в българския флот“ [4, с. 295]. Уверявам читателите, че цитирам точно рецензента си не заради претенцията си за добра памет, а заради факта, че използвам точно текста от запазения в архива ми екземпляр от рецензията. По-важно е съвсем друго – **въпреки идеологическите си предразсъдъци, Ив. Казаков не си е позволявал да оспорва достоверността на спомените на К. Божков заради възрастта на мемоариста.** А той (И.К.) беше дългогодишен морски историк (включително директор на Военноморския музей 1955-1965 г.) и добре познаваше спомените на К. Божков от 1933-1934 г.

Опитвайки се да омаловажи спомените на К. Божков с евентуална неблагоприятност на паметта му, акад. В. Сгурев прилага още един тактически ход. Той е предприет със следния текст: „В книгата „Храм на знания технически. Българското техническо дружество в Русе 1885 г.“ [6] на с. 92, т. 218, авторът Иван Алексиев **твърди**, че през 1981 г. е получил от **внучката** на К. Божков неговия личен **дневник** с черни корици, август

1878 - март 1930 г., в който се съдържат много сведения за историята на техниката в България. **Проучванията** показват, че покойният писател **Николай Хайтов също е имал достъп** до този дневник, който понастоящем, по една или друга причина, е недостъпен за ползване. А за историята на техниката в България най-общо, и на БТД – в частност, е важно дневникът му да бъде достъпен за ползване. Дотогава **остават съмнения** в точността на посочения от К. Божков в [7] списък на членовете на БТД, поради което, **по мое мнение**, е целесъобразно засега той да бъде наричан „списък на Божков” (подч., И.А.) [1, с. 8]. В този текст източниците „[6]” и „[7]” са от литературата в Предисловието на акад. В. Сгурев, а в настоящата ми статия са съответно [7] и [2].

Ако тези забележителни размисли бяха публикувани в някое популярно писание, бих ги отминал с мълчание, но те са поместени в **солидно научно** издание и при това авторът е **академик**. Затова от уважение **към изданието**, виждам се принуден да ги коментирам.

Твърдението, че съм бил получил дневника с черни корици на К. Божков от неговата „внучка” (?), **не отговаря на истината**. В монографията си от 2010 г. (по-нататък – КнигаХЗТ) съобщавам, че получих дневника от **дъщерята** на К. Божков Зорка Илиева [7, с. 92, т. 218]. За този източник съобщих обаче още през 2006 г., като тогава **представих накратко и съдържанието му** [4, с. 296, т. 25].

Въпросният дневник наистина е ценен за историографията мемоарен документ. След като е така, научната коректност предполага акад. В. Сгурев почтено да отбележи кой и кога въвежда сведения за този документ в историографията, но вместо това той (В. С.) е предпочел да прави поредната некоректна инсинуация за по-доверчиви читатели, че Николай Хайтов комай е изпреварил Ив. Алексиев. А тъй като Н. Хайтов умира през 2002 г., той, видите ли, изглежда е публикувал съобщение за него още преди КнигаХЗТ (издадена 2010 г.). Едва ли повечето читатели биха обърнали внимание на факта, че в научно издание, в което авторите трябва да обосновават твърденията си с препратки към източници или поне с логични аргументи, **акад. В. Сгурев не благоволява да посочи източник**, сиреч кога и къде Н. Хайтов съобщава нещо за дневника на К. Божков.

Преди да предложи моето обяснение дали Н. Хайтов наистина е работил с въпросния дневник на К. Божков, моля читателите да имат предвид, че в науката и техниката по принцип е напълно възможно двама и повече автори едновременно да работят по една и съща тема. **Приносът**

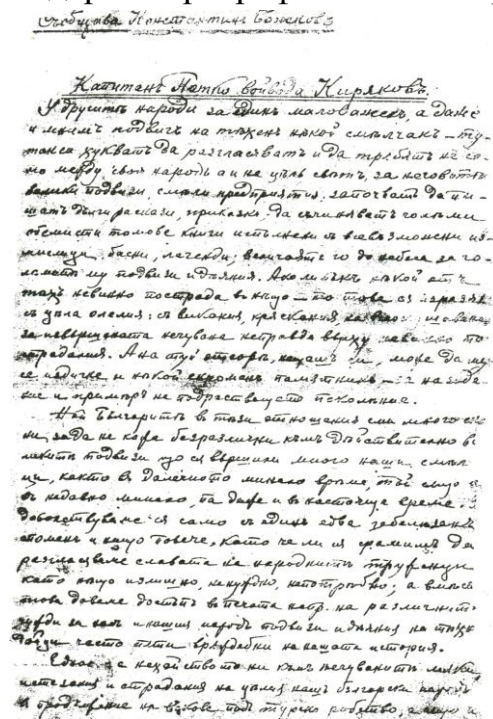
обаче е за този, който пръв публикува резултатите си. Историята на науката и техниката е пълна с подобни случаи. Само един пример. Според досегашните ми издирвания, през периода 1791 – 1892 г. в техниката са известни поне осем патента или проекта на различни конструкции на газови турбини. Първото съобщение за **успешно изпитана конструкция** на такава турбина е направено обаче на 29 януари (10 февруари) 1893 г. от П. Кузмински в Императорското Руско техническо дружество [4, с. 237-241] и той наистина е изобретател **ЯТ** на газовата турбина. Твърдя категорично това, макар да съм възпитаник на един от най-старите западноевропейски университети – Universität Rostock (основан 1419 г.) в Германия, и когато за пръв път преди двацетина години съобщих на немските си колеги за приоритета на П. Кузмински, те се отнесоха недоверчиво, защото и до днес в немската историография на техниката приемат, че първата работоспособна газова турбина била създадена през 1905 г. от Ханс Холцварт.

Защо ли акад. В. Стурев не публикува резултатите от т. нар. „Проучвания” и най-вече – **публикацията** на Н. Хайтов за въпросния дневник на К. Божков? Със сигурност заради това, че **не е виждал** такава публикация. Каква е обаче истината за академичното внушение относно тъй наречения „достъп” на Н. Хайтов до споменатия дневник на К. Божков?

Първо. Получих този дневник от дъщерята на К. Божков Зорка Илиева на 12 юни 1981 г. Тази дата не е по памет, а я отбелязах още тогава върху конспекта си (общо 19 стр.) по съдържанието на дневника. До запознанството ми през декември 1980 г. със З. Илиева и дъщеря ѝ, проф. Анна Илиева, този дневник не е разтварян нито от близките на мемоариста, нито е докосван от Н. Хайтов или друг автор. Доказателство за това е и фактът, който съобщих още през 2006 г.: в дневника „От с. 5 до с. 53 са били запечатани лично от К. Божков, като на с. 5 той е написал: „Никой няма право да ми разтвори залепените няколко листове в тази книга”. Четири десетилетия волята му е била спазена и дъщеря му скъса лепенката едва след получаването на първото ми писмо в края на 1980 г.” [4, с. 296, т. 25]. Естествено върнах дневника обратно (преди повече от 30 г.), след като го проучих и направих споменатия конспект.

Второ. **Н. Хайтов се е интересувал от съвсем друг мемоарен документ от К. Божков – „Капитан Петко войвода Киряков” (78 с.).** Този ръкопис е известен в науката от 1954 г., но Н. Хайтов научава за него

едва през 1977 г. Тогава **посредник** на писателя получава ръкописа за прочутия войвода за три дни, правят му машинописен препис и връщат обратно оригинала, без Н. Хайтов **лично** да провери достоверността на преписа. Вследствие на това по-късно той (Н. Х.) **публикува части от него с много грешки**. Още през 1981 г. публикувах обширна и конкретна критика по книгата му „Капитан Петко войвода”, но той не благоволи да направи необходимите промени в следващите издания на книгата си с общ тираж 200 113. Повече за този случай читателите могат да прочетат в [4, с. 292-294] и [8]. В критичната си публикация от 1981 г. [9] точно съм цитирал мемоарния ръкопис на К. Божков, защото още през 1981 г., когато получих неговия черен дневник за временно ползване, дъщеря му ми подари ксерографно копие на ръкописа за капитан Петко войвода.

Първата страница от спомените на К.

Божков за капитан Петко войвода

Трето. Още през 2006 г., когато за пръв път в историографията съобщих за съществуването на черния дневник на К. Божков, представих накратко тематичното му съдържание, включително и съответния обем по страници [4, с. 296, т. 25]. Единствените сведения в този дневник, свързани с историята на дружеството, се отнасят до „I Българско техническо дружество (1892 г.)” и съм ги публикувал **изцяло** през 2010 г. [7, с. 45-47]. **Други сведения за историята на БТД в Русе (1885 г.) в черния дневник на К. Божков, включително списък на членове на БТД, НЯМА!** Няма никаква логика този дневник да съдържа подобна информация и да не я използвам в монографията си за БТД.

Четвърто. Сега акад. В. Сгурев се опитва да внуши съмнения в читателите относно точността на списъка на членовете на БТД, публикуван от К. Божков през 1933 г. във „Военноисторически сборник”, **докато**, видите ли, черният му дневник не стане „достъпен за ползване”. Далеч по-съществено е той (В. С.) в свои публикации и публични изявления **да не подвежда читатели и слушатели, че БТД било основано от 42 члена**. В спомените си К. Божков съобщава само, че членовете на БТД са 42 души, но **не уточнява изрично, че това са и учредителите**. Още през 2010 г. обърнах внимание, че липсва яснота как К. Божков е съставил списъка от 42 члена (по памет или по съхранена при него документация), коментирах несигурността и на броя на учредителите [7, с. 33-35], за който акад. В. Сгурев понастоящем не споменава нищо. Радвам се, че най-после той се е замислил поне над броя на членовете от списъка на К. Божков и дано в бъдеще успее да открие потвърждение за някои членове, които поименно споменавам, дали към края на март 1885 г. наистина са вече на работа или военна служба в Русе, за да бъдат причислени към учредителите. Въпреки това коректно мое предупреждение, акад. В. Сгурев например в слово на 26 март 2012 г. по повод на Деня на благодарността отново грешно твърди, че БТД „започва своята дейност с 42 членове” [10, с. 3].

Пето. Що се отнася до загрижеността на акад. В. Сгурев за наличието в черния дневник на К. Божков на сведения „за историята на техниката в България най-общо”, тази информация също е публикувана „най-общо” от мен през 2006 г., когато представих накратко съдържанието на дневника [4, с. 296, т. 25]. Тогава съобщих, че всъщност преобладаващата част от него, от с. 70 до с. 204 (от общо 300 страници), е подробен препис на руския учебник „Гальванопластика. Програма практических занятий учеников в електро-гальванопластической Фабрике г. Ковако”. Конспектирал съм съдържанието на учебника и от години издирвам сведения за ранната история на галванотехниката в България (до началото на ХХ в.), част от които публикувах още през 2006 г. [4, с. 284-285]. Междувременно за тази историко-техническа тема издирих нови източници от онова време, както и биографична информация за видния руски галванотехник полк. Александър Николаевич Ковако (1822-1900 г.) и се надявам да представя в обозримо бъдеще актуализирани и допълнени сведения за **приноса на К. Божков в областта на българската**

галванотехника, който принос е пряко свързан с историята на българския военен флот.

Електро-Галваническа Фабрика

на

ИНЖЕНЕРЪ-МЕХАН. и ЕЛЕКТРОТЕХНИКА

КОНСТАНТИНЪ БОЖКОВЪ

Фирма, регистрирана при Соф. Окр. Съдъ
подъ № 2072 отъ 27;X 1907 год.

НИКЕЛИРА, ПОЛЪТЯВА, ПОСРЪБРЯВА,
ПОЖЪДНЯВА, И ПР. ВСЪКАКВИ

МЕТАЛИЧЕСКИ ПРЕДМЕТИ

Ул. Регентска № 10.

(срѣщу конволя)

СОФИЯ

Част от рекламна листовка на

Електрогалваническата фабрика на К. Божков, ок. 1908 г.

Шесто. В приложение 3 на СборникБТД авторите му правят още два опита да внушат на читателите колко „паметта е изменила” на К. Божков и как „официалните архивни документи отразяват по-точно събитията” [б, с. 192]. За тази цел те представят ДВА „аргумента” въз основа на текстове от спомените на К. Божков.

Според първия спомен, мемоаристът пише: „[...] при откриването на общото събрание на Техническото общество, което стана на 11-и май, [...]”. За този текст авторите уверяват, че „не съответства на архивните документи” и това им се привижда, защото „[...] първото заседание на Техническото общество се е състояло на 26.03.1885 г.” [б, с. 192]. Подобно „доказателство” е напълно в духа на народната мъдрост: Чете го както дяволът Евангелието. Използваният за манипулацията текст е поместен на с. 148 в спомените на К. Божков [2], а пак в тях, но на с. 146-147, той съобщава: „На 23-и март беше сформирована и библиотеката, на която се приготвяваше читалня и салон в новостроящата се Метеорологична станция, обаче, за тази цел бе нает домът на русенския жител Ганчо Йонков [...] **Тук ставаха и събранията** на членовете от **съставеното вече** Българско техническо общество, на брой 42 души [...]” (подч., И.А.). На тези три страници К. Божков представя накратко историята на БТД в **хронологичен** ред и преди откриването на събранието на 11 май, представено на с. 148, той изрично изтъква БТД като „съставеното вече”, но въпреки това авторите заблуждават читателите относно достоверността на мемоариста. Оставям настрана факта, че както сега, така и тогава **откривам** събрание означава **давам ход на работата** му. Дори самият

текст, използван от авторите за несполучливата им инсинуация, ясно показва, че К. Божков съобщава за откриване на събрание, а не за поставяне на начало на обществена организация. Още през 1983 г. обясних това езиково заблуждение [11, с. 454, т. 40], въведено в историографията от Р. Боев, и през 2006 г. отново правих критичен преглед на версиите за началото на БТД: януари, 15 януари, февруари и 24 май [4, с. 267, т. 189], но тогава нямах представа, че през 2001 г. Р. Кожухаров тиражира актуализиран вариант на 24 май [12], т. е. 11 май, а през 2007 г. Галина Джурова „обогатява” историята на БТД и с версията 12 май 1885 г. [13, с. 34].

Вторият пример е също твърде показателен за усилията на авторите на СборникБТД да внушават недостоварност на спомените на К. Божков. Според този пример, „Има разминаване между посочената от К. Божков дата на неговото постъпване на служба във Флотилията и Морската част и наличните архивни документи. А какви са всъщност фактите? В спомените си той отбелязва: „...Постъпих на 23 януари 1885 г. [...]”. Според издирена от авторите заповед за назначението му от 24 февруари с. г. обаче то било станало на този ден. Въз основа на това разминаване от **цял месец и един ден** (след половин век!) и споменатото вече уж грешно „откриване” на общото събрание на БТД авторите на СборникБТД предлагат следното забележително умозаключение: „Очевидно е, че в разгледаните случаи **паметта е изменила на автора на цитираните спомени** и официалните архивни документи отразяват по-точно събитията” (подч., И.А.) [6, с. 192]. Докато първият случай (т. нар. „грешка” с откриването на събранието) е типичен случай на **недобросъвестно** внушение, за което все пак трябва да се познава и пълният текст на мемоариста, за втория случай не е необходимо да се проучват допълнителни източници, за да се досети читателят, че неточността от един месец и един ден в назначението на К. Божков **няма никаква връзка с историята на БТД**. Въпреки това нека разгледаме тази „фатална” грешка на К. Божков, защото тя е един от редицата примери за рафинираните авторски похвати в СборникБТД.

На с. 90 в СборникБТД съставителите му поместват следния превод от руски на български език на Приказ № 81 от 24 февруари 1885 г. (Документ № 32): „Техническият майстор Божков се определя на служба в поверената ми част, като **военнонаемен механик с 2 разряд ... в списъка по 300 лева, които да му се заведат от 15 януари**” (подч., И.А.). За щастие на читателя, на същата страница е поместено и факсимилето на тази заповед,

а според него руският текст гласи: „Технический мастер Божков определяется на службу во вверенную мне Часть, по вольному найму, механиком 2 разряда с жалованьем в месяц по 300 лева, которое производить ему с 15 числа сею января месяца”. Като правя почтено уговорката, че, за разлика от завършилиия в Съветския съюз акад. В. Стурев, аз разчитам изключително на школските си знания по руски език, предлагам следния превод на български език: „Техническият майстор Божков се назначава на служба в поверената ми част като волнонаемен механик II разряд с месечна заплата 300 лева, която да му се изплаща от 15 число на този януари”. Оставям настрана създадения от авторите термин „**военнонаемен**” вместо „волнонаемен” и други особености на превода им... По-интересно е това, което има пряка връзка със „слабостта” на паметта на К. Божков.

Константин Божков, ок. края на 1884 г., Русе

В спомените си той съобщава, че напуска Артилерийския арсенал на **23 януари с. г.** и постъпва във Флотилията и Морската част [2, с. 144]. Съществува обаче и друг **архивен** източник за това назначение, който **потвърждава месец януари** в спомена на К. Божков. Това е официално Свидетелство № 1211 от 28 май 1901 г., издадено от Щаба на флота и съхранено във ВММ (вх. № 660-1960 г., папка № 6), в което хронологично са описани служебните назначения на К. Божков, като първото от тях е през **ЯНУАРИ** 1885 г. След като два или повече източника си противоречат, необходим е критичен анализ (дори и в случай, че някой от източниците е архивен документ!) кой източник все пак по-достоверно представя събитието. При подобен анализ **не винаги по-ранният документ е по-достоверен**. В конкретния случай авторите, неволно или комай съвсем волно, не са обърнали внимание, че в Документ № 32, ако и да е издаден на 24 февруари 1885 г., има текст за възнаграждението от 300

лв., което да се изплаща **ОТ 15 януари**. Очевидно този **архивен** документ също потвърждава, че **К. Божков наистина е постъпил още през януари**, а заповедта за назначението му е издадена месец по-късно. Както по онова време, така и през годините та до наши дни, това е често срещана практика. Доколко разликата от **цели 8 (осем) дни** между събитието от архивната заповед и спомените на К. Божков, издадени 48 г. по-късно, когато той е на 76 г., може да служи за съмнения в точност на отразяването на конкретното събитие, да не говорим пък като основание за отричане на достоверността на целия мемоарен документ, или пък тази неточност от 8 (осем!) дни на назначението му е фатална за достоверното отразяване на историята на БТД в спомените на К. Божков, всеки читател сам да прецени...

Що се отнася до представата ми за точността на **спомените на К. Божков**, за мен те са **ДАЛЕЧ ПО-БЛАГОНАДЕЖДЕН** източник за историята в сравнение с **общото равнище на коментарите, адаптираните текстове и преводите на архивни документи от руски на български език, публикувани в СборникБТД**. За щастие поместените факсимилета поне отчасти компенсират допуснатите многобройни грешки, неточности и неясноти на авторите на тази академична творба. Поради значителния обем на авторските „недоразумения” (меко казано) ще ги публикувам отделно, в петата част на изложението си, но тук, освен споменатите вече примери на академични историко-технически тълкувания, предлагам **само още един твърде показателен случай**.

Бележките, с които авторите на СборникБТД коментират публикуваната от тях част от спомените на К. Божков от 1933 г. [6, с. 148-149], съдържат **грешки, които свидетелстват за озадачаваща** (да не казвам – впечатляваща) **недобросъвестност**. Например на с. 148, абз. 2, авторите твърдят: „В този архив (ВММ, вх. № 310, 1971 г., папка 153, И.А.) има малко известен негов ръкопис на **III вариант на спомените му, публикуван през 1933-1934 г. в Сборник, посветен на 50-годишнината на Флота**” (подч., И.А.).

Най-напред обърнете внимание как на с. 144 в СборникБТД авторите коректно отбелязват, че за съществуването на публикуваната от тях на тази страница фотография на П. Кузмински е съобщено още през 2000 г. от Росен Кожухаров и **почтено, както изисква авторската етика**, особено в научно издание, съобщават точното библиографско описание на източника. Тъй като за III вариант на спомените на К. Божков такава

пояснение липсва, съвсем естествено е всеки читател, който не е запознат с морската историография, да си мисли, че авторите първи са издирили този ценен ръкопис. А истината е, че той беше **въведен в научно обръщение още през 1984 г.** [14, с. 104]. Напомних го отново и в първия том на книгата си „Омаяни от кораби мъже”, с. 274, т. 287, която точка има следния текст: „ВММ, вх. 310-1971, папка № 153 – Архив на инж.-механик кап. I ранг К. Р. Божков: съдържа малко известния ръкопис на спомените му, публикувани през 1933-1934 г. във „Военноисторически сборник” [...]”. Най-вероятно авторите „прецитират” този текст, сиреч библиографското описание на източника е „заимствано” от книгата ми, **БЕЗ ДА да проверят и проучат лично оригинала на ръкописа.** По този начин прецитиращите автори симулират **пред читателите задълбоченост на изследването на темата и откривателство.** И както често в такива случаи също се практикува, демонстрира се познавачество, като се доизмисля нещо от историята. Вследствие на това авторите **допускат съществени грешки.**

Вариант III на ръкописа за спомените на К. Божков от 1933-1934 г. **НЕ Е** публикуван. Както съобщих още през 1984 г., на с. 54 в този ръкопис К. Божков съобщава за опитите с лодките тип „кузминки”, извършвани във Флотския арсенал в Русе през 1885 г. Описанието на конструкцията им показва, че по онова време в България П. Кузмински продължава експериментите си над новата за световното корабостроене форма на корабния корпус, известна като „тетраедровидна” форма. Нови сведения за задълбочените му новаторските изследвания в това направление и **недостойната роля на акад. А. Н. Крилов** в тяхната история публикувах през март 2011 г. [15]. Има и други различия между вариантите на ръкописите и окончателния текст на спомените, които за пореден път показват колко добросъвестно е работил К. Божков над мемоарите си. Например за запознанството си с П. Кузмински съобщава: 1882 г. – във II вар., 1883 г. – в III вар. В публикуваните спомени остава 1883 г. [2, с. 144].

Българският военен флот е основан през 1879 г. в Русе, следователно **50 години от създаването му се навършват през 1929 г., но нито тогава, нито през 1933-1934 г. е честван юбилей, камо ли да е издаден специален „Сборник, посветен на 50-годишнината на Флота”.** Ако авторите наистина **лично** са виждали такъв сборник, той би бил безценно откритие за морската историография. Въпреки че над 30 години издирвам и картотекирам всички български морски книги от 1824 г. до наши дни, досега не съм попадал на сборника, за който съобщават авторите.

На с. 149, последен абз. в СборникБТД, авторите твърдят, че бр. 13 от 1933 г. на „Военноисторически сборник” „[...] няма външна корица, а само вътрешна, което е отразено чрез **Документ № 74**”. Тази твърде озадачаваща **подробност** няма **никаква** връзка с историята на БТД и бих я отминал, но ще я засегна, защото нейната академична обосновка **обема повече от една** страница (заедно с илюстрацията), сиреч очевидно е оценена като много важно откритие, а са **премълчани други далеч по-съществени факти в историята на БТД**. Уверявам читателите, че като доказателство за въпросното историко-техническо и морскоисторическо архивно „откритие” на цялата страница 150 в СборникБТД наистина е поместена само титулната страница на бр. 13 от 1933 г. Във връзка с това **прилагам снимка на „несъществуващата” корица...**

Корицата на Военноисторически сборник, кн. 13, 1933 г.

Вместо да хабят време и луксозна хартия за подобно несъществено и на всичко отгоре – недостоверно твърдение за историята на БТД, много по-важно би било на същото място да поместят кратък коментар относно инженерната титла на К. Божков. Истина е, че тя фигурира към името му над заглавието на спомените му в бр. 13 от 1933 г. на ВИС, но той **няма висше техническо** образование и не е имал право на такава титла. През 2006 г. публикувах обширна коментарна бележка относно вида на техническото образование на К. Божков, както и критичен анализ на един **архивен** документ със злостни и недостоверни твърдения от анонимен „храбрец” по адрес на К. Божков и образованието му. Тогава съобщих и факта, че легализацията на неговия атестат за **завършената Техническа артилерийска школа в Русия** е публикувана в „Държ. вестник” още през

1903 г. (далеч преди анонимката), а през 1936 г. пак в него е поместен списък на **асистент-инженерите с полувисше** техническо образование, включващ и К. Божков, като това (**асистент-инженер**) е най-високата степен на легализиране на руската му диплома [4, с. 282 и 299-300, т. 50].

Подобни по „качество” историко-технически коментари далеч не са изключение в СборникБТД и, както уверих, ще ги представя в отделен обширен материал със заглавието „За книгата „Българското техническо дружество в архивните документи” като справочно издание”. Впрочем, **наскоро обосновах очевадния двоен стандарт на акад. В. Сгурев при разглеждането на спомените на К. Божков и С. Ванков в частта им за историята на БТД** [16]. За приложението на този двоен стандарт има съвсем кратко обяснение – **целта оправдава академичните средства...**

Литература

1. **Сгурев, Васил.** Предисловие. – <http://www.baspress.com/pic/bookpdf/bBTD-BC-sadarjanie.pdf>
2. **Божков, Константин.** Бележки и спомени по Морската ни част. – Военноисторически сборник, г. VII, кн. 13, 1933, 110-160.
3. **Божков, Константин.** Бележки и спомени по Морската ни част. – Военноисторически сборник, г. VIII, кн. 16, 1934, 84-121.
4. **Алексиев, Иван.** Омаяни от кораби мъже. Дейци на българското корабостроене и кораборемонт до 30-те години на XX в. Т. 1. Варна, ИК „Морски свят”, 2006 г. 431 с.
5. **Панайотов, Атанас.** Българската морска идея (1919–1939 г.). Варна, ИК „Морски свят”, 2003. 336 с.
6. **Българското техническо дружество в архивни документи.** Съставители и научни редактори Васил Сгурев и Христо Белоев. София, Изд-во на БАН „Проф. Марин Дринов”, Русе, Изд. център Русенски ун-т „Ангел Кънчев”, 2015. 202 с.
7. **Алексиев, Иван.** Храм на знания технически...Българското техническо дружество в Русе 1885 г. Варна, ИК „Морски свят”, 2010. 207 с. Всеки читател, който желае да се запознае с основния текст на монографията ми или да го свали безплатно, може да направи това с линка http://vimpel.boinaslava.net/biblioteka/BTD_text.pdf (по технически причини липсват само илюстрациите с. 191-207).
8. **Алексиев, Иван.** Флотската диря в биографията на капитан Петко Войвода. –

http://morskivestnik.com/mor_kolekcii/izsledwaniq/15022015_ivalex.html

(публикувано 15 февр. 2015 г.)

9. **Алексиев, Иван.** Животописец на Капитан Петко Войвода. Истината за усилията на един добронамерен почитател. – Полет (Варна), № 37, 13 септ., с. 8; № 38, 20 септ. 1981, с. 8.

10. **Сгурев, Васил.** Празнично слово на председателя на ФНТС по случай 26 март – Деня на благодарността. – Наука и общество, № 4, 30 април 2012, 3-4.

11. **Алексиев, Иван.** Българското техническо дружество в Русе. – Сборник от научни трудове и материали по история и теория на науката и техниката, т. II, 1983, 443 – 454.

12. **Кожухаров, Росен.** Открит уникален автограф на Павел Кузмински. – Бряг (Русе), № 222, 28 септ. 2001. Дълга благодарност на Боян Драганов и Валери Чакалов от Русе за отзивчивостта им да ми предоставят трудно достъпния за мен източник от местния периодичен печат.

13. **Джурова, Галина.** Какво не знаем за миналото на Русе. *Личности и събития.* Русе. Денница, 2007. 129 с. На с. 33-35 е поместена **компилативната** по съдържание глава „Павел Кузмински – руски учен и изобретател на българска служба в Дунавската флотилия 1884-1885”.

14. **Алексиев, Иван.** Нови сведения за дейността на П. Д. Кузмински в България през 80-те години на XIX век. – Год. на Нац. политехн. музей, т. 14, свитък I, 1984, 97-120.

15. **Алексиев, Иван.** Ден на благодарността във ФНТС: инж.-механик Павел Кузмински и акад. Алексей Крилов. –

http://morskivestnik.com/compass/news/2011/032011/032011_91.html

(публикувано 26 март 2011 г.).

16. **Алексиев, Иван.** За митовете в биографията на капитан Симеон Ванков (1858–1937 г.). –

http://morskivestnik.com/compass/news/2015/102015/102015_96.html

(публикувано на 29 окт. 2015 г.).

(Следва част 3 - Защо акад. В. Сгурев не вярва на твърдението на К. Божков за авторството на устава на БТД)

Иван АЛЕКСИЕВ